

Zdroj:

Romské Vánoce aneb Bachtale Karačoňa - National Geographic (national-geographic.cz)

ROMSKÉ VÁNOCE ANEB BACHTALE KARAČOŇA

Autor: **Jana Poláková** / Muzeum romské kultury / zkráceno/

Vánoční svátky jsou pro Romy obdobím očisty vnější i vnitřní. Před svátky se proto v mnohých rodinách uklízí, mnohdy se také bílí stěny. Do dalšího roku by neměl nikdo vstupovat zatížen dřívějšími hříchy, každý má proto na Vánoce možnost se očistit také vnitřně. Proto se romské rodiny vzájemně navštěvují a v případě, že si nějak ublížily, obřadně prosí za odpuštění a žádají o usmíření.

Na očistu duše navazuje před štědrovečerní večeří symbolická očista ve vodě s mincemi, aby byl člověk v dalším roce zdravý, bohatý a šťastný. V některých oblastech se Romové dříve scházeli hromadně u společné studny, omývali se a utírali do červeného ručníku. Červená barva je v mnohých kulturách považována za magickou. Také Romové jí připisují ochrannou moc.

V rodinném kruhu

Vrcholem vánočních svátků je společná večeře v širokém rodinném kruhu. Večeře se odehrává na Štědrý večer (e Vil'ija) a předchází jí celodenní půst. Jako připomínku, že se Ježíšek narodil v chlévě, si dříve Romové na Štědrý večer prostírali na zemi na slámě. Pokud jedla rodina u společného stolu, sláma se alespoň rozložila po podlaze pod stolem nebo na stole pod ubrus. Ač zní tento obyčej poněkud zvláště, v českém prostředí byl mnohá staletí obecně rozšířen, do dnešní doby se však neudržel.

Dříve byla štědrovečerní tabule výhradně postní, dnes je již maso její běžnou součástí. Narozdíl od českého prostředí však není mezi Romy jako vánoční jídlo rozšířené maso rybí, nejčastější je vepřové nebo kuřecí.

Vánoční stůl musí být bohatý, má symbolizovat dostatek a blahobyť, a tím je zajistit do dalšího roku. Na stole by neměly chybět oblíbené romské vánoční pochoutky jako fazole se sušenými švestkami (**e fasuľa šuke khi'avenca / šlívčanka**) nebo buchtičky polévané sádlem a sypané mákem (**o bobal'ki**) a další, jako jsou plněné zelné listy (**o holubki**), plněné taštičky (**o pišota**), tvarohové či makové kynuté záviny (**o šinga**) aj. Kromě těchto pochoutek na stole nechybějí ani některé symbolické potraviny. Chléb a sůl mají zajistit, aby bylo po celý rok co jíst, čočka či hrách dostatek peněz, česnek, a by byli všichni po celý rok zdraví, a med, aby k sobě byli v rodině navzájem dobří a milí.

Až přijde nejstarší

Samotná štědrovečerní večeře začíná příchodem nejstaršího, obvykle mužského člena rodiny do místnosti. Otec, dědeček, příp. nejstarší bratr zaklepe na dveře a dotáže se přítomných, zda může vejít. Poté, co je vyzván, aby vstoupil, modlí se k Bohu a přeje ostatním, aby byli zdraví a šťastní, aby měli všeho dostatek.

Nabádá rodinu, aby si jeden druhého vážili, aby jim byl vzácný daný okamžik a skutečnost, že se sváteční chvíle dožili ve zdraví. Během svého proslovu drží v rukou pecen chleba s hrstkou soli nebo se svíčí, jinde také miskou medu, kterým si pak každý udělá křížek na čelo. Pod talíř vkládají někdy hospodyně minci, aby přinesla v dalším roce hojnost peněz. Při večeři nesmí nikdo od stolu vstát, protože stejně tak, jako by se vzdálil od štědrovečerního stolu, odešel by v příštím roce i z tohoto světa. Po večeři se svazovaly lžice k sobě, aby tak jako ony, pevně svázané, spolu po celý rok drželi i jednotliví členové rodiny.

Vzpomínka na duše mrtvých

Na štědrovečerní hostině se pamatuje na příbuzné, kteří už nejsou mezi živými. Romové mají k duším zemřelých (o mule) velkou úctu, ale zároveň se jich také obávají. Předcházejí si je proto, aby neměly důvod se vracet na zem a škodit. Kromě samotné vzpomínky na zemřelé zapálením svíce, jsou jejich duše přizvány k večeři. Místo je jim vyhrazeno buď přímo u stolu, nebo se jim pokrmy odkládají na jiné místo – často na okenní parapet, na balkón či do kouta. Někdo nosí jídlo svým zesnulým přímo na hrob.

Oblíbenou pochoutkou duší jsou zejména bobal'ki. Často se však duším odkládá od každého jídla trochu. Na romských hrobech lze i v dnešní době vidět misky s cukrovím, pálenku, cigarety, pokud jde o zemřelé děti, nosí jim jejich příbuzní někdy dárky, např. panenky, plyšové hračky apod.

V minulosti bylo v celém křesťanském světě žádoucí, aby každá rodina přijala ke svému štědrovečernímu stolu někoho chudého, osamocené, nemocného nebo žebráka. Také Romové tento zvyk znali a přijali na Štědrý večer každého, kdo zaklepal na jejich dveře nebo kdo se osamocený potuloval v okolí jejich osady.

Zavěšený stromek

Obyčej vánočního stromku pronikal do romského prostředí jen pozvolna. Romská obydlí byla velmi stísněná, nejčastěji měla jen jednu místnost, ve které se odehrával veškerý rodinný život. Početné rodiny proto nemohly již tak malý prostor ještě zmenšit stromečkem. Proto se stromek někdy zavěšoval ke stropu. Zdobil se skromně pomocí ořechů, jablíček, papírových ručně vyrobených ozdob.

Návštěvy a koledování

Po večeři i následující sváteční den – na Boží hod – se rodiny a známí mezi sebou navzájem navštěvují, aby si do dalšího roku popřáli vše dobré. Je žádoucí, aby jako první do domu vstoupil zdravý, silný,

mladý muž. Jako první nesmí nikdy vejít žena nebo dítě – věří se, že ti přinášejí smůlu. Koledník musí mít v kapse nějaké peníze, aby s sebou do domu nepřinesl chudobu.

Koledování a vinšování (tj. přání) patřilo mezi výrazné fenomény slovenské kultury, byly však přímo spojené právě s romským prostředím. Místní sedláci netrpělivě očekávali „své cikány“, kteří jim za hudebního doprovodu vinšovali zdraví, štěstí a bohatství do dalšího roku. Věřili, že ke komu Romové nepřijdou, bude mít smůlu. Sedláci měli pro koledníky připravené odměny v podobě jídla, pálenky a někdy také drobných peněz.

Zdroj:

Blíží se Karačoňa neboli Vánoce. Znáte staré romské tradice? | Radiožurnál (rozhlas.cz)

Zveřejněno stránkách Českého rozhlasu/ pořad O Roma vakeren 9. 12.2017

Blíží se Karačoňa neboli Vánoce. Znáte staré romské tradice?

autor: **Dušan Vágai**

Čeští a slovenští Romové nazývají Vánoce Karačoňa. V mnohém se ale jejich průběh neliší od toho, jak je slaví většinová společnost. Přesto se v nich objevují tradice, které rozhodně stojí za pozornost. Romové se třeba o Vánocích omývají v nádobě, na jejímž dně leží mince. To má rodině přinést bohatství, zdraví a štěstí. Na rodiče a hlavně na maminku, která na Štědrý den vytvářela vánoční atmosféru, zavzpomínala šestapadesátiletá Marie z Prahy:

„Moje maminka pocházela z Podkarpatské Rusi a vždycky musela mít pirohy, na slano, i na sladko. Dělal se placky z mouky, z prášku do pečiva nebo z droždí. Něco podobného jako langoše, ale nebyly to langoše. Dělal se bramborové placky, smažené houby, protože se říká, že něco musí být ze země, něco z lesa, něco z orné půdy. Tedy to všechno musela mít maminka na stole, od každého kousek.“

Dříve Romové nedělali salát a kapra. Vařili brambory, maso, nejčastěji vepřové nebo kuřecí a pekli koláče. Na stole nesměla chybět oblíbená romská vánoční jídla: fazole se sušenými švestkami (šl'ivčanka), švestková polévka, buchtičky polévané sádlem a sypané mákem (bobaľki), plněné zelné listy (holubki), plněné taštičky (pišota), či tvarohové nebo makové záviny z kynutého těsta (šinga). V současné době se ale jídla neliší od většinové společnosti. Co se tradic týče, ty ale Romové drží i v dnešní době:

„Kapr, to je základ, to musí být. Kulatý chleba, v něm zapálená svíčka, to je tradice. I když už mám věneček se svíčkama, tak ten kulatej malinkej chleba musí být.“

V upomínce na to, že se Ježíš narodil ve chlévě, si Romové v minulosti na Štědrý večer prostírali na zemi na slámě. Když pak rodina večeřela u stolu, dala se sláma symbolicky i pod něj. To se kdysi dodržovalo i v českých a slovenských rodinách.

„Pod stromeček dávám slámu, to mám po mojí mamince. Říká se, že to je pro štěstí a pro bohatství, protože Ježíšek se narodil na slámě.“

Marii je líto, že neměla možnost se toho od maminky naučit více:

„Když mi bylo 15 let, tak maminka onemocněla. Když zemřela, bylo mi 17 let a jí 45 let. Takže já jsem se toho od ní naučila málo a dodneška mě to mrzí. Ale aspoň jsem pochytila ty recepty, i když to nikdy nemělo tu správnou chuť jako od ní. Třeba buchty dělala z polohrubé mouky, droždí, mléka, másla, zadělala si kvásek, těsto po vykynutí dvakrát až třikrát promíchala, aby bylo vláčnější. Buchty pak plnila

mákem, jablky, tvarohem s rozinkami, marmeládou ... a byly to takové ty velké překrásné pohádkové buchty, které se nakonec posypaly moučkovým cukrem.“

Mariina rodina ví, že ke štědrovečerní večeři může zasednout až potom, co od každého jídla dá kousek na talíř a vzpomene si na své rodiče.

„Zapálím svíčku, dám ji za okno a řeknu ‚mami, tati, pojďte se také najíst s námi‘. To je moje tradice a to si neodpustím. Bohudík, naučila jsem to i moje děti. No a potom jdeme ke stolu a děkujeme Pánu Bohu za dary, které nám dal.“

Zdroj:

Romské Vánoce aneb jak slavíme Vánoce u nás? - Romea.cz

Uveřejněno na serveru Romea dne 24.12.2017

Romské Vánoce aneb jak slavíme Vánoce u nás?

autorka: **Stanislava Ondová** /zkráceno/

Vánoční svátky pro Romy znamenají rodinu, zářící dětské oči a tradice. Některé máme společné, jiné jsou možná jedinečné. Povídal jsem si s několika Romy z různých krajů, abychom si udělali představu, jak dnes Romové slaví Vánoce.

U nás se zpívalo

„Nejdříve každý večeřel se svojí rodinou a potom rodiče šli a zvali ostatní Romy k nám domů nebo navštěvovali ostatní příbuzné,“ vzpomíná Mária původem ze Slovenska, dnes žijící s manželem a malým synkem v Brně. Vařila se klasická jídla, zelňačka, ryba, bramborový salát a řízek. Na stole byla také mačanga. Maria vzpomíná i na nadělování dárků: „U nás se dárky příliš neřešily, kupovaly se účelově podle toho, co děti potřebovaly. Oblečení, boty a různé potřeby, které jsme potom měli na celý rok.“ Dárečky si také nedávali pod stromeček, ale dávali si je podle toho, kdy kdo chtěl, například pro starší děti se dárky vůbec nekupovaly. Jedna z tradic byla, že se celá rodina sešla u Máriiných rodičů doma a zpívalo se. Také si vyprávěli příběhy, což většinou obstaral Máriin otec.

Rodina opět spolu

Pan Gejza Horváth je známý brněnský spisovatel a hudebník. Vánoce tráví především se svými dětmi, vnoučaty a manželkou v Brně. Je to doba, na kterou se všichni těší, protože jinak je rodina rozprostřena po celé republice. Svátky rodinu, která se schází u něj doma, opět spojí. Jak říká pan Horváth, je jiná doba, jiné tradice, děti vyrůstají ve městě, zatímco on vyrůstal v osadě, úcta k předkům ale přetrvává.

Vždy ráno na Štědrý den jdou společně na hřbitov, kde uctí památku těch, kteří s nimi již nemohou být. Děti a vnoučata Vánoce pana Horvátha obohacují tím, že přinášejí nové zvyky, jako například zpívání koled u stromečku nebo přípitek s proslovem před večeří. Co ovšem zůstává stejné, je, že manželka pana Horvátha pod každý talíř dá peníze, aby bylo všeho dostatek. Také stále dávají za okno talíř, na kterém je jídlo pro zesnulé. Na štědrovečerní tabuli nesmí chybět marikl'e, šinga, pišoty, masová nádivka, zelí a z polévek zelňačka. Z tradičních jídel jsou to řízky, uzeniny, bramborový salát.

Polévka nesmí chybět

Paní Eva Berkyová, která pochází z Velkých Teriakovců, vesnice na hranici mezi Slovenskem a Maďarskem, vypráví, že nejdůležitějším jídlem na jejich vánočním stole je kyselá houbová polévka s

domácí klobásou a brambory.

Netradičním chodem jsou tzv. guby, což jsou rohlíky vařené v mléce sypané mákem nebo ořechy a máslem. Na svátky chystají tradiční cukroví, ale pečou také kynuté koláče, makové a ořechové. Až do večere dodržují přísný půst. Pod ubrus se dávají peníze, aby měli příští rok všeho dostatek, a na stůl talíř pro mrtvé, na kterém je něco z každého jídla a zůstává na místě až do druhého dne.

O Štědrém večeru také nevynášejí smetí. Stromeček se zdobí většinou na Štědrý den. „Dříve jsme neměli skleněné ozdoby, a tak jsme si zabalili ovoce, ořechy do pozlátka a tím jsme si zdobili stromeček.“ Manžel paní Berkyové vzpomíná, že si pamatuje dobu, kdy se stromeček nedával na zem, ale ozdobený se věšel na trám a visel nad stolem. Pravidlem bývalo, že po štědrovečerní večeři chodili s příbuznými a kamarády zpívat Romům pod okna křesťanské písně, někdy to bylo i s kytarou. Většinou pak všichni společně zůstali v domě jednoho ze sousedů a tam se bavili. Paní Berkyová vzpomíná na Vánoce především jako na období, kdy se u nich doma sešla celá rodina.

Vzdát úctu předkům

Denisa Kotlářová pochází ze Znojma, ale dlouhodobě žije v Hradci Králové. Vánoce má spojené především s babičkou, která tmelila celou rodinu. Ta se scházela u babičky doma, maminky zde na Štědrý den vařily, kromě tradičních jídel také holubky a uzené vařené se zelím a rýží.

Děti a otcové zdobili stromeček a celý byt. Pravidelně okolo páté hodiny odpolední se začala u babičky, která měla jedenáct dětí, rodina scházet, aby společně povečeřela. Samozřejmostí bylo, že šli ještě před večeří na hřbitov. Okolo sedmé hodiny začala samotná hostina. „Než se začne jíst, dáváme na stůl mrtvým jeden plný talíř jídla a druhý prázdný, kdyby někdo nečekaně přišel.“ V čele stolu sedí nejstarší člen rodiny.

Oslava narození Ježíše

Diana Badžová pochází z vesnice Sliepkovce na východním Slovensku. Příprava na Vánoce začíná několik týdnů předem, a to půstem. Vánoce jsou zde pojímány především jako křesťanské svátky narození Ježíše Krista. Také se zde kvůli půstu nepeče klasické cukroví, ale spíše tzv. „medovníky“ (šlehané velké dorty nebo koláče na velké plechy). Na první adventní neděli musí být všude především naklizeno a dům musí být vyzdobený a připravený, kdyby někdo přišel na návštěvu. Každou neděli se chodí do kostela.

O 24. prosinci musí být již vše připravené a nachytané, pouze se vaří čerstvé jídlo na večeři. Celý den se nejí a než se usedne ke slavnostnímu stolu, musí se nejdříve obhospodařit všechna domácí a hospodářská zvířata. Rodina nesmí jíst dříve než zvířata, která jim celý rok poskytovala obživu. Před večeří se u stolu sní tenká oplatka, která je z půlky natřená česnekem představujícím pevné zdraví a z druhé půlky medem, který symbolizuje sladký život. Při tom se říká speciální modlitba. Než se začne s večeří, říká se prosba/modlitba ve smyslu „ať nás u stolu neubývá, raději ať nás přibývá“.

Za okno se dává talíř s jídlem, pohárek pálenky a zapálená cigareta pro mrtvé. V čele stolu sedí hlava rodiny, bez ohledu na věk. Pronáší se přípitek a od stolu se nesmí po dobu večeře vstávat.

Východňárským zvykem je také vinšování. Chodí se od domu k domu, jako odměna za přání se starším dává štamprle alkoholu, mladým a dětem peníze. O půlnoci se chodí do kostela.
